

Sigurd Evensmo
PETNAEST DANA I NOĆI S GORDONOM

Nakladnik
Fidipid Zagreb

Biblioteka prijevodne književnosti
Knjiga 15.

Za nakladnika
Slobodan Delalić

Urednici
Tonko Maroević
Diana Burazer

Jezična urednica
Ljiljana Šarić

Design omota
Elvis Duspara

Layout i grafička priprema
Fidipid Zagreb

Tisak
Denona Zagreb

**CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 767479**

ISBN 978-953-7542-10-8

Copyright © Fidipid 2011

Printed in Croatia 2011

SIGURD EVENSMO

PETNAEST DANA
I NOĆI S GORDONOM

Roman

S norveškoga preveo
Munib Delalić

Naslov izvornika

Femten døgn med Gordona © Gyldendal Norsk Forlag A/S 1963

Radnja se odvija u jednom istočnoeuropskom glavnom gradu, i čitatelj bi možda mogao poblize locirati pojedine detalje. Ali to što ljudi u romanu doživljavaju, moglo se dogoditi u mnogim mjestima Istočne Europe; stoga mjesto događanja i nije vezano ni uz jednu određenu zemlju, i svi su likovi izmišljeni.

Još ima ljudi koji nikada ne bace iskorištenu tramvajsku kartu ili praznu kutiju cigareta na pločnik, nego čekaju dok ne naidu na korpu za otpatke. Do jednoga popodneva u ožujku pripadao sam toj izumirućoj grupi ljudi, i htio bih konstatirati da se nije radilo ni o kakvoj pedanteriji, nego naprosto o smislu za red. Ratno vrijeme, i naročito ona jedna godina s partizanima kad dan nije trajao dva-deset i četiri sata, nego možda trideset, ili četrdeset, nisu bili baš povoljni za ljude s takvom sklonošću, ali sam se i tad, bar u nekim stvarima, morao držati nekoga reda, što mi je čak i tada bilo sasvim prirodno. Ako nismo bili izloženi žestokoj vatri, ili ako danima nismo bili u bijegu, nastojao sam, naprimjer, redovito prati zube. Ne jednom su moji partizanski prijatelji povjerovali da je tuđa ptičica u njihovom gnijezdu od velikih napora postala čudna, osobito kad smo morali otapati snijeg za vrijeme teškog marša po planinama i ja uvečer koristio malo sniježnice za pranje zuba i ispiranje grla. S usiljenom bi zabrinutošću upitali vjerujem li to da Gospod neće primiti bezube anđele i anđele s gebisom, i time bismo se malo razveselili, ali ja nikad nisam vidio ništa komično u svojim navikama urednosti usred ubijanja. A ni, uostalom, ništa veličanstveno.

I kod kuće, u svojoj vlastitoj zemlji, pripadao sam sretnicima koji su se brzo prilagodili staroj svakodnevici mira i u njoj uživali ne mozgajući zašto ponekad i ja ne bih prošao kroz crveno svjetlo, kad to već drugi tako često čine. Doduše, dogodilo bi se da se i sâm nasmiješim svojim pojedinim neprikosnovenim pravilima, kao kad bih se, recimo, pokorio svom običaju tjednog posjeta sauni, u kojoj bih proveo petnaest minuta, ni manje ni više, točno petnaest minuta u paklenoj vrelini. Već nakon deset pogledavao bih na zidni sat, i to u razmaku od nekoliko sekunda, i osjećao se tako smorenim da sam svašta pomišljao, da bi se vrata saune mogla zaboraviti, ili da bi se

umobolni poslužitelji mogli urotiti i zatvoriti ih izvana. Tako da se jednog dana pojavilo jednostavno pitanje, samo od sebe: Tko ti je zapravo odredio sjediti baš petnaest minuta, a ne deset? Ali sam nastavio sjediti petnaest minuta, jer sam tako nekad odlučio, zbog zdravlja, i moje tiho ismijavanje poslušnosti Davida Haida učinilo je meni, Davidu Haidu, onih petnaest minuta lakšim nego prije.

Kad se telefon oglasio tog ožujskog popodneva u mojoj sobi u hotelu "Europa", uzorci svakodnevice su još uvijek bili u redu, i ne mogu se sjetiti ni najmanje opomene da bi oni mogli otpasti jedan od drugog kao kad se staro, moljcima izjedeno ruho, podiže iz škrinje. Zvonjava je izazvala slabu nelagodu, no ne bez razumna i jasna razloga. Znao sam da je to portir Vlatko koji je htio priopćiti da direktor Stjepan Šimović čeka u kavani, znao sam da će Stjepan, odmah izdaleka, u me gledati pun očekivanja i da ću ja još jednom morati odmahnuti glavom: Ne, strojevi još uvijek nisu stigli, a da ja i nadalje ne znam razlog. Zatim će se Stjepan nekoliko minuta ugasiti, sve dok svojim nepotrošivim optimizmom ne iskonstruira sigurnu uvjerenost da će se sutra, sasvim sigurno sutra, strojevi pojaviti. Ili će on ovaj put uspjeti obuzdati svoju socijalističku, direktorsku glad za strojevima i prvo oprezno i odveć svakidašnje upitati kako mi je žena?

Mnogo puta sam se pitao o odlasku Kim, nekoliko sati prije one opomene koju spomenuh, jednostavnog, prodornog alarma koji nisam shvatio. Ali odgovor je na kraju bio odlučno odričan.

Oboje smo bili šutljivi kad sam je vozio ravnicom do aerodroma gdje ju je trebao četveromotorac BEA odvesti na zapad, "kući". Ali nije bilo nikakve gorčine u tišini među nama, ne, čak ni kod nje. Dva tjedna ranije njena se ruka s čajnikom zaustavila na putu prema mojoj šalici, i Kim je kazala kao da govori o vremenu: "Ne mogu više podnijeti ovu zemlju. Idem kući."

Nisam osjećao nikakvu potrebu protusloviti, čuo sam samo potvrdu nečega što sam dugo već gledao i znao i što sam očekivao, a i zarekao sam se da iz mojih usta Kim nikada neće čuti da je i njen dom u tom prljavom, malom selu Kamrovo među miljama dugim

kukuruzištima. A još manje će čuti da se treba pomiriti sa žoharima u kuhinji i seoskom pijankom oko inženjerske kuće svake subotnje noći, ako se uzme u obzir da milijuni ljudi u ovoj zemlji krvare mučeci se izgraditi novi život na beskrajnim zgarištima rata. Kazao sam: "Tu se valjda nema što učiniti. Nas dvoje imamo tako različita mišljenja o ovoj zemlji i ovim ljudima."

Tako je počeo kraj, mirno, da bi se isto mirno Kim spremila za odlazak. Kad smo se rastajali na aerodromu, samo je kazala: "Onda oboje vidimo kako to ide, Davide?" I zaputila se prema avionu, sama, i pomalo odveć sagnutih leđa. Noć prije smo ležali i vodili ljubav, nakon dugo vremena, zadnji put, a i to je proteklo mirno. Stražar gradilišta je, doduše, nazvao u ponoć i zamolio me da dođem i pogledam neki kratki spoj, ali smo upravo tad Kim i ja bili završili s tim našim malim oproštajem. Ona je ležala šutljiva i promatrala me, malo se osmjehujući, dok sam se oblačio kako bih izjurio iz te njene zadnje noći.

Čak ni rastanak s Kim nije bio nikakva opomena. Ostao sam bez žene, ali zbog toga i nisam postao posebno usamljeniji. Rad i odgovornost su bili tu, kao i prije, sa svojom jasnom svakodnevicom. Rijetko kad ljudi mozgaju o putu kojim idu kad putem hodaju.

Portir Vlatko je priopćio, na engleskom, koji podsjeća na Skandinavce, ili odron kamenja:

– Misterrr Haid? Misterrr Šimović waiting forr you, sirr.

Odjednom sam poželio piće, i možda je baš to bila prva opomena, jer mi se nije sviđalo djelovanje alkohola, i njemu nikad nije bilo mjesta u mom životu, čak ni u ratu. Kod partizana je vladala čelična disciplina kad se radilo o alkoholu, što je bilo i nužno u okolnostima neljudskih napora, ali smo mi, stranci u vojnoj misiji, nerijetko bili ponuđeni bocom votke, maraskina, šljivovice, ili vina. Kad bih odmahnuo rukom na ponuđeno piće, domaćini bi me iznenadeno pogledali i uvjerali da je prava stvar to što oni nude.

Spustio sam telefonsku slušalicu i pomislio na piće, i iznenadio se svojom mišlju. Strojevi još uvijek nisu stigli, i Stjepanove će oči zgasnuti, ali zašto piće? Ceremonija rastanka s Kim?

Odbacio sam glupost i usredotočio se na oblačenje nove košulje. Bio je ožujak, ali tako blago vrijeme da sam se često znojio i usred dana presvlačio. Beznačajna stvar, ali je to presvlačenje na me djelovalo skoro isto poticajno kao i odmaranje, te sam si i sad priuštio pristojno vremena. Kad sam svezao kravatu, iznenađen zapa- zih da proučavam lice u ogledalu, kao da ga nisam vidio prije. Bore na čelu, pomalo umorne oči, pristojna smeđa boja zahvaljujući ži- votu na zraku, na gradilištu, i lovu na divlje svinje sa Stjepanom, sijeda kosa sa strana, ali još ne na vrhu. Poseban znak prepozna- vanja: mali ožiljak pored desnog oka, od metka koji je prošao tek nekoliko milimetara ljubaznije no što je to bilo zamišljeno. Ožiljak je uvijek malo svjetliji od boje lica.

I zatim bijaše dovoljno samostudiranja. Odjednom me je uzne- mirilo zurenje u oči misterra Haida; a možda je to bila i opomena broj dva, budući da to tako dugo pamtim?

Moja se soba u tom pomalo arteriosklerotičnom, ali omiljenom, velikom hotelu iz vremena aristokrata nalazila na katu i gledala na dvorište, te sam, silazeći, morao proći međukatnom koji je odvojen od kavane na originalan i lijep način. Dva visoka staklena zida stvarali su osvjetljen akvarij u kojem je plivalo mnoštvo riba raznoraznih boja. Pored akvarija sam prošao bezbroj puta, i uvijek sam vidio samo *to*. Sad sam po prvi put primijetio da su se kroz staklene zidove na zabavan način mogli nazrijeti ljudi u kavani, i dok su bruj glasova i prigušena glazba prvoklasnog orkestra strujali prema meni, malo sam zastao: Ljudi su se dolje lelujali dnom ze- le- nog mora, gracioznim pokretima tamo-amu malenih riba u akva- riju.

Smjesta sam zapazio Stjepana, jer je držao na oku stepenice kojima sam silazio, i živahno mahao objema rukama, kao da diri- gira avionu. Stjepan je sjedio podaleko i, krećući se između stolova, prošao sam kraj Gordone.

Ne sjećam se jesam li je tad pogledao. Bilo je mnogo ljudi u kavani, a u takvim prilikama uvijek pokušavam imati pregled, te se

može dogoditi da ono što je blizu ostane neprimijećeno. Gordona je poslije kazala:

– Gledao si ravno u mene, tri, četiri sekunde, *samo* u mene. Pomislila sam da je načinjen početak, i da je početak lagan. A onda sam ja postala zrak, a ti onaj rezervirani svjetski čovjek koji samo hoće da ima milosrdni pregled ljudi.

– I, što si tad pomislila? – upitao sam.

– Vidjet ćemo, pomislila sam – uzvratila je Gordona. – Vidjet ćemo, misterr Haid.

Stjepan se bio podigao kad sam stigao do stola kraj ogromnog staklenog zida koji je gledao na Bulevar revolucije. Ali tamne, blistave oči nisu lakomo pitale za strojeve – *strojeve!* – ispitivale su dok me je on ljubazno uhvatio za ruku i smjestio.

– Piće, Davide?

I sad sam ja malo ispitivao. Stjepan me je poznao sve od one proljetne noći kad sam se padobranom spuštao prema vatrama koje su partizani bili zapalili, on je stajao i čekao kraj jedne od njih. Borili smo se zajedno protiv Nijemaca godinu dana, i sad smo se više od dvije godine zajedno borili za njegovu tvornicu. Bio mi je najbolji prijatelj i znao je najviše što se moglo znati o meni. I sad mi je, od svih, baš Stjepan ponudio piće.

– A zašto?

Slegnuo je ramenima i odgovorio odveć lako:

– Pa, bar jednom? Kao prisega za strojeve.

Neko smo vrijeme sjedili neprirodno šutljivi nakon što je Stjepan zapovjednim glasom, onim s gradilišta, naredio tursku kavu za mene i novu votku za sebe.

Gordona je poslije kazala:

– Zнала sam da ćeš prvo uzeti dvostruku tursku, i malo kasnije jednu običnu.

– Jesi li znala i broj mog ovratnika, i automobila? – upitao sam u šali.

– Taj put samo broj auta – odgovorila je.

”Europa” je, uz još dva posebna hotela u glavnom gradu, uglavnom bila namijenjena strancima, i skoro da tamo nitko drugi nije ni stanovao. Ali u popodnevним satima u kavanu dođu i ljudi iz grada, na piće, ili kavu, i pomiješaju se sa strancima. Mještani su većinom intelektualci: pisci, liječnici, novinari, blistavo tamnopute, živahne glumice koje se bave svojim ulogama i u sofama duž staklenih zidova gdje im se, zahvaljujući velikim ogledalima, može diviti i sprijeda i straga. Tu je i nekoliko drugih lijepih žena, ali i neodređenijih, kao i tihih, ofucanih aristokrata iz bivšeg vremena, a i pokretača novog vremena, industrijskih ljudi Stjepanova tipa. Napokon su tu i mračni elementi, pomalo odveć lijepo odjeveni, koji vode crnu burzu u ovoj, robama siromašnoj, zemlji. ”Prištići socijalizma”, kako ih je nazivao Stjepan, s grimasom prijezira.

Primijetio sam da je kavana puna, što je bilo neobično za tako rani popodnevni sat, i htjedoh to spomenuti kako bih prekinuo šutnju. Ali me je Stjepan preduhitrio:

– A Kim?

– Jutros otputovala avionom. Zamolila me je da pozdravim tebe i Draganu, bilo joj je žao što nisi bio tu.

Pažljivo me je pogledao, i u očima mu se pojavio tračak istinske, skoro djetinje žalosti. Zatim se izraz naglo pretvorio u ogorčenost, podignuo je obje ruke kao da hoće polomiti staklenu ploču na stolu, ali se udarac ublažio do laganog dodira.

– Pa *morala* je! – odjednom je eksplodirao, da bi potom smanjio glas; ali je govorio silno intenzivno, kao da me je morao uvjeriti:

– Još smo mi barbari u ovoj zemlji! Kako će žena poput Kim izdržati prljavštinu i nered u Kamrovu! Cesta kao svinjac, a svinje provalile u lijepi vrt koji je ona uredila. A nas dvojica, galamimo i jurcemo oko nje i dan i noć, opsjednuti dnevnim i tjednim i mje-sečnim planom, ne misleći ni na što drugo osim na rad! Davide, Davide, jedno tako fino malo stvorenje kao Kim! Moja je Dragana to shvatila...

Stjepanove su snažne ruke ležale na stolu, i zapazio sam da je njegova čudnovata mala stigma iz Kamrova tu, kao i uvijek: Stjepan je jednako brižljiv s odjećom i čistoćom, ali čak ni pred odlazak u grad ne zaboravlja da je na nohtima uvijek mali obrub, ne žalosno crn, nego smečkastocrven. To je od kao prah finog pijeska što u vrijeme suše leti posvuda po Kamrovu i ostavlja trag na rukama radnika.

– Čuješ li što kažem, Davide!

Dok sam bio obuzet time da Stjepan pod nohtima nosi sa sobom svoje voljeno Kamrovo, on je iznova naglo promijenio raspoloženje:

– Bili smo odlučili četiri godine, ali sada kažem *tri!* Tad će Kamrovo biti grad od šest tisuća stanovnika i s asfaltom na ulicama, i neonskim svjetlom, i domom kulture s knjižnicom i čitaonicom i pozornicom!

Opet je zaškriko s još jednom novom idejom:

– Oko doma kulture bit će cvijetnjak, i nikakva vražja svinja po njemu neće gaziti, ni ona s četiri, a ni ona s dvije noge. I tad će se ona vratiti, tvoja Kim! I kupovat će namirnice iz zamrzivača i poslužiti se sladoledom u snack-baru, ne zvao se ja Stjepan Šimović ako neće! Čuj...

Budući da sam i sâm izradio prilično mnogo planova za Kamrovo i poznavao ih isto dobro kao i Stjepan, stao sam za vrijeme nastavka tog monologa o neonski svjetlećoj budućnosti pratiti neobičan nemir u kavani. Upadljivo mnogo gostiju je ustalo i krenulo. Naposljetku sam upitno kimnuo prema njima.

Stjepan je pucnuo prstima:

– O, kvragu, policijske zapreke! To sam zaboravio.

Pogledao je na sat: – Moram ići. Ovaj će cijeli kraj biti zatvoren satima dok visoki gosti konferencije o astronautici budu pristizali s aerodroma. Ako večeras planiraš za Kamrovo, moraš poći odmah.

Još on nije upitao za strojeve. To je bilo skoro gore nego da jest, te sam ljutito kazao:

– Neću s tobom u Kamrovo, i to bi trebao znati. Čekam strojeve koji još nisu stigli.

Stjepan se časak zabavio velikim, tamnim brkovima koje je počeo nositi krajem rata i koje je poslije njegovao, ponosno i brižljivo, kao da je taj dlakavi ures bio od samsonske vrste.

– Zar možeš učiniti više nego što si već učinio? – upitao je.

– Htio bih opet prekontrolirati sve etape od Hamburga do ova-
mo.

Stjepan je sjedio i o nečem razmišljao, da bi se naposljetku, oklijevajući, zabrinuto oglasio:

– U ministarstvu industrije su počeli gundati o nekoj sabotazi.

Pogledali smo jedan u drugog. To je bilo nešto novo.

– Ovdje, u zemlji?

Stjepan je slegnuo ramenima ne odgovorivši.

Bio sam odgovoran za isporuku strojeva iz Hunta Ltd. Sâm sam preporučio tu britansko-američku firmu, bio posrednik pri pravljenju ugovora i predložio način transporta. Odjednom sam se osjetio jako umornim te sam kazao:

– Jedna takva sumnja valjda uključuje i mene?

Stjepan me je prvo zapanjeno pogledao. Zatim se na njegovom licu pojavio onaj veliki osmijeh koji je mogao i partizanskog pukovnika i tvorničkog direktora preobraziti u bezazlenog dječaka iz Kamrova.

– *Predsjednikov prijatelj iz planina* nikad ni za što neće biti osumnjičen u ovoj zemlji.

I baš tih sekunda, dok je Stjepan deklamirao vječiti stih o "predsjednikovu prijatelju", njen sam glas čuo po prvi put.

Bio je on taman i melodičan, valjda ga je samo zbog toga vrijeme slušati. Pogodilo me je da ona govori neobično besprijeckorno engleski, skoro toliko dobro da bi se mogla uzeti za kćer britanskog diplomate čiji je jezik bio malčice obojen višegodišnjim boravkom u stranoj zemlji. Sjedila je odmah iza Stjepana koji ju je skoro svu zaklonio, ali sam mogao vidjeti poludugu, kao žito zlaćanu kosu u

blagom padu, i ruku koja odlaže čašu limunade. Neki mladi crnac je ustao osmjehujući se s druge strane njenog stola, ispričao se laganim naklonom i udaljio iz kavanе.

Nije ona sjedila tu kad sam se bio zaputio kavanom prema Stjepanovu stolu. Ali pošto je nisam odmah zapazio, nisam mogao znati ni da je iskoristila opći razlaz i premjestila se za stol do nas čim je on bio slobodan. Iako je student iz Gane bio s njom, ona je uspijevala pratiti najveći dio razgovora između Stjepana i mene, a da nije zanemarila svog tamnopusputog prijatelja postaravši se da govori dovoljno glasno na engleskom. Dvojica su ljudi u kavani cijelo vrijeme pratili to što se događa: Konobar Lova dok je posluživao, i glazbenik Kidar s dobrim pogledom s podija, sanjareći nad svojim čelom.

Stjepan je bio spreman krenuti.

– Volio bih da pođeš sa mnom u Kamrovo...

U njegovom se glasu osjetilo da misli na odlazak Kim i moju novu samoću, a iza riječi sam mogao čuti i Draganinu majčinsku zabrinutost. Ali se direktor oprostio, kratko i nesentimentalno:

– Nazovi svaki dan! Pa i kad nema ništa novo.

Gorostas se brzo zaputio prema izlazu ne gledajući ni desno ni lijevo – kući u Kamrovo! kući u Kamrovo! Ta su ramena uspjela nositi glavu satima povrh planinskih vrhunaca u do koljena dubokom snijegu, dok je hladnoća svaki dah pretvarala u bol, a njemački lovci samo pristizali, i sad su je nosili ravnicom i malim ljudskim društvom s istim podrazumijevanjem. Kad se Stjepan izgubio u uličnoj vrevi, znao sam bolje no ikad da je Kamrovo postalo i moja krv i moje meso. Nisam se ja iz sentimentalnosti vratio u ovu zemlju nakon deset godina, niti sam došao u Kamrovo da Stjepanu platim dug zahvalnosti. Htio sam sudjelovati i izgraditi djelić novog vremena, zajedno s ljudima koji su još jedva znali čitati i pisati i nikad nisu vidjeli bušilicu. *Ja* sam znao što je Kamrovo i nisam imao nikakvih iluzija kad sam došao, samo duboku glad za radom. Kim to nije znala, iako sam joj o tome govorio.